

ВАСИЙЛИК ВА ҲОМИЙЛИК БЎЙИЧА ФАОЛИЯТНИ ТАШКИЛ ЭТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ

Чориева Хуршидабону Хуррам қизи

Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети

Ижтимоий фанлар факультети

Ҳуқуқий фанлар кафедраси катта ўқитувчиси

Email: choriyevahurshida@gmail.com

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14791883>

АННОТАЦИЯ: Ушбу тезисда васийлик ва ҳомийлик фаолиятини ташкил этишнинг умумий асослари ва қоидалари, шунингдек, мазкур соҳада фаолиятни ташкил этишнинг ўзига хос жиҳатлари ёритиб берилган. Васий ва ҳомий бўлиш учун миллий қонунчиликда белгиланган асослар, бу борада олимларнинг фикрлари таҳлил қилинган. Мазкур тезисда келтирилган фикрлар, ўрганилган илмий манбалар, олимларнинг ушбу соҳага доир тадқиқотларига таянган ҳолда муаллиф томонидан хулосалар қилинган.

Калит сўзлар: васий, ҳомий, умумий асослар, ҳуқуқий асослар, ҳуқуқ ва мажбуриятлар, васийликка номзод, ҳомийликка номзод, муомалага лаёқатсиз шахс, муомала лаёқати чекланган шахс.

ОСОБЕННОСТИ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПО ОПЕКЕ И ПОПЕЧИТЕЛЬСТВУ

Чориева Хуршидабону Хуррам кизи

Старший преподаватель кафедры юридических наук

факультета социальных наук

Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека

Email: choriyevahurshida@gmail.com

АННОТАЦИЯ: В данной тезисе рассматриваются общие основы и правила организации деятельности по опеке и попечительству, а также специфические аспекты организации деятельности в этой области. Основания, установленные национальным законодательством для того, чтобы стать опекуном и попечительницей, были проанализированы с учетом мнений ученых по данному вопросу. Мнения, представленные в данной тезисе, изученные научные источники, выводы были сделаны автором, опираясь на исследования ученых в данной области.

Ключевые слова: опекун, попечитель, общие основания, правовые основания, права и обязанности, кандидат на опеки, кандидат на попечительство, недееспособное лицо, ограниченно дееспособное лицо.

FEATURES OF THE ORGANIZATION OF GUARDIANSHIP AND TRUSTEESHIP ACTIVITIES

Choriyeva Xurshidabonu Xurram kizi

Senior lecturer at the Department of Legal Sciences

of the Faculty of Social Sciences

of National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek

Email: choriyevahurshida@gmail.com

ANNOTATION: This thesis discusses the general principles and rules for the

organization of guardianship and trusteeship activities, as well as specific aspects of the organization in this area. It analyzes the grounds established by national legislation for becoming a guardian or trustee, taking into account the opinions of scientists on this issue. Based on the research of scientists in this field, the opinions presented in this thesis and the scientific sources studied are used to draw conclusions.

Keywords: guardian, trustee, general grounds, legal basis, rights and obligations, candidate for guardianship, candidate for trusteeship, incapacitated person, partially capable person.

Янги Ўзбекистонда инсон манфаатларини ҳимоя қилиш, ижтимоий адолатни таъминлаш ва аҳолига муносиб турмуш шароитини яратиш борасида кенг кўламли ислохотлар амалга оширилмоқда.

Бу жараёнда васийлик ва ҳомийлик тизимини такомиллаштириш алоҳида аҳамиятга эга. Мамлакатимизда ногиронлиги бўлган шахслар, етим болалар ва ёлғиз қарияларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш мақсадида қатор ҳуқуқий ва институционал чора-тадбирлар амалга оширилди.

Хусусан, 2021 йилда Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан тасдиқланган “Инсон қадрини улуғлаш ва фаол маҳалла йили” дастури доирасида васийлик ва ҳомийлик масалаларига алоҳида эътибор қаратилди.

Шунингдек, давлат ва жамиятнинг ҳамкорликдаги ҳаракатлари орқали ушбу соҳани янада ривожлантириш мақсадида янги механизмлар ишлаб чиқилди.

Инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, кадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият эканлигидан келиб чиқиб, ўтган йиллар мобайнида давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёев бошчилигида инсоннинг шахсий, сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий ҳуқуқларини таъминлаш мақсадида бир қатор ишлар амалга оширилди. Инсон ҳуқуқ ва эркинликларини ўзида жамлаган янги таҳрирда қабул қилинган Конституция бунга яққол мисол бўлади олади.

Янгиланган Конституция нормаларига эътибор берилса, унда халқаро стандартлар ва илғор ривожланган хорижий давлатлар қонунчилигида мавжуд қоидалар ўз ифодасини топганлигига гувоҳ бўлиш мумкин.

Хусусан, янги таҳрирда қабул қилинган Конституциянинг **XIV боби “Оила, болалар ва ёшлар”** деб номланди¹. Бу эса, нафақат оила институтига, балки болалар ва ёшларнинг ҳам ҳуқуқларини мамлакатнинг Асосий қонунида белгиланишига бўлган юксак эътибордан далолат беради, асло муболаға қилмаган бўламиз.

Янги таҳрирда қабул қилинган Конституциянинг **77-моддасида** “ота-оналар ва уларнинг ўрнини босувчи шахслар ўз фарзандларини вояга етгунига қадар боқиши, уларнинг тарбияси, таълим олиши, соғлом, тўлақонли ва ҳар томонлама камол топиши хусусида ғамхўрлик қилишга мажбур эканликлари, давлат ва жамият етим болаларни ҳамда ота-онасининг васийлигидан маҳрум бўлган болаларни боқишни, тарбиялашни, уларнинг таълим олишини, соғлом, тўлақонли ва ҳар томонлама камол топишини таъминлайди, шу мақсадда хайрия фаолиятини рағбатлантириши”га доир норма мустаҳкамланган.

¹ Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон

Таъкидлаш жоизки, юқорида келтирилган модданинг мазмунига кўра, ота-оналарнинг ўрнини босувчи шахслар сифатида васийлар ва ҳомийлар тушунилиши эътиборга молик.

Ўзбекистон Республикасининг “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Қонуни 3-моддасида васийлик ва ҳомийлик тушунчаларига қуйидагича таъриф берилган²:

Васийлик – 14 ёшга тўлмаган етим болаларни ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни, шунингдек суд томонидан муомалага лаёқатсиз деб топилган фуқароларни уларга таъминот, тарбия ва таълим бериш, уларнинг мулкӣ ва шахсий номулкий ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида **жойлаштиришнинг ҳуқуқий шакли**.

Ҳомийлик – 14 ёшдан 18 ёшгача бўлган етим болаларни ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни, шунингдек суд томонидан муомала лаёқати чекланган фуқароларни уларга таъминот, тарбия ва таълим бериш, уларнинг мулкӣ ва шахсий номулкий ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида жойлаштиришнинг ҳуқуқий шакли. Соғлиғининг ҳолатига кўра мустақил равишда ўз ҳуқуқларини амалга ошира олмайдиган ва ўз мажбуриятларини бажара олмайдиган **вояга етган муомалага лаёқатли фуқароларга бу шахсларнинг илтимосига кўра ҳомийлик белгиланиши мумкин**.

Шу билан бирга, Ўзбекистон Республикасининг “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонуни 3-моддаси³ ҳамда Оила кодексининг 21-боби (173-175-моддалар)⁴да ҳам васийлик ва ҳомийлик тушунчалари тўғрисида нормалар белгиланганлигини кўриш мумкин.

Ўзбекистонда васийлик ва ҳомийлик тизими яқин йиллар ичида ривожланиб бораётганлигини таъкидлаш ўринли. Бу соҳа бўйича ўнга яқин норматив-ҳужжатлар мавжуд бўлиб, мазкур соҳани янада такомиллаштиришга қаратилган қатор норматив асослар яратилмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Республикасининг Оила ва Фуқаролик кодекслари, “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги ва “Бола ҳуқуқларининг кафолатлари тўғрисида”ги Қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг “Етим болалар ва ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган болаларни ижтимоий ҳимоя қилишни кучайтиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4185-сон ва “Бола ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тизимини такомиллаштириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПҚ-4736-сон Қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси қонунини амалга оширишга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш ҳақида”ги 269-сон Қарори ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар шулар жумласидандир.

Бугунги кунда янги Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотлар натижасида ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида янги муносабатлар вужудга келаётганлиги

² Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон, 22.10.2021 й., 03/21/723/0983-сон; 12.04.2023 й., 03/23/829/0208-сон

³ Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 15.03.2023 й., 03/23/823/0150-сон; 12.04.2023 й., 03/23/829/0208-сон

⁴ Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 12.04.2023 й., 03/23/829/0208-сон; 08.05.2023 й., 03/23/838/0257-сон

барчага маълум. Шу жумладан, ҳуқуқий соҳада амалга оширилаётган ислохотлар натижасида янги миллий ҳуқуқий тизимлар вужудга келмоқда ҳамда уларнинг фаолияти шакллантирилмоқда. Айниқса, ҳуқуқ субъектларининг мақомини белгилаш, уларнинг фаолиятини ҳуқуқий тартибга солишга қаратилган қонунчиликни ривожлантириш бозор иқтисодиёти шароитида муҳим стратегик вазифалардан бири ҳисобланишини қайд этиш жоиз.

Таъкидлаш лозимки, фуқаролик ҳуқуқларини амалга ошириш, одатда, шахснинг ўз хоҳиш ва манфаатларидан келиб чиқади ва бевосита шахснинг ўзи томонидан содир этилади. Шу билан бирга, амалдаги қонунчиликда шахснинг фуқаролик ҳуқуқлари унинг хоҳиш ва истагидан келиб чиқиб, вакиллар орқали амалга оширилишига ҳам йўл қўйилиши қонунчиликда белгилаб қўйилган.

Шу боис, фуқаролик-ҳуқуқий вакиллик қонуний ва шартномали турларга бўлинади. Миллий ҳуқуқшунос олимларимиздан И.Зокировнинг фикрича, вакил ўзида бўлган ваколатга биноан ўзини вакил қилувчига нисбатан муайян ҳуқуқ ва мажбуриятларни вужудга келтиради, ўзгартиради ва бекор қилади⁵.

Бинобарин, ваколат деб, вакилнинг бошқа шахс номидан муайян юридик ҳаракатлар қилишга ва шу билан у учун ҳуқуқий оқибатларни вужудга келтиришга қаратилган ҳуқуқ тушунилади. Вакилнинг ваколатлари қонунга, суд қарорига, вакил қилинган давлат органларининг ҳужжатига ёки ишончномага асосланган бўлиши мумкин.

Шу жиҳатдан, вояга етмаган ёки муомалага лаёқатсиз шахсларга ваколатли давлат органлари томонидан қонуний вакиллар, яъни, васий ёки ҳомийлар тайинланади.

Васийликдаги ёки ҳомийликдаги шахс – ўзига нисбатан васийлик ёки ҳомийлик белгиланган шахс ҳисобланади.

Миллий қонунчиликда васийлик ёки ҳомийлик белгиланишига муҳтож бўлган шахслар сифатида қуйидагилар белгиланган:

- етим болалар ва ота-онасининг қарамоғидан **махрум бўлган болалар**;
- ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум этилмаган ота-онаси бўлган ҳамда болаларнинг ҳаёти ёки соғлиғига бевосита таҳдид туғдираётган ёки уларнинг таъминоти, тарбия ва таълим олишига доир талабларга **жавоб бермайдиган шароитда яшаётган болалар**;
- соғлиғининг ҳолатига кўра ҳомийликка муҳтож бўлган вояга етган муомалага лаёқатли фуқаролар, **муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган фуқаролар**.

Васий ёки ҳомий этиб тайинланиши мумкин бўлмаган шахслар тоифасига қуйидагилар киритилган:

- ❖ ота-оналик ҳуқуқидан маҳрум этилган ёки ота-оналик **ҳуқуқлари чекланган шахслар**;
- ❖ суд томонидан **муомалага лаёқатсиз** ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган шахслар;
- ❖ собиқ фарзандликка олувчилар, агар фарзандликка олиш уларнинг ўз зиммасига юклатилган мажбуриятларини бажаришдан бўйин товлаганлиги ёки **лозим даражада**

⁵ Зокиров И.Б. Фуқаролик ҳуқуқи. I-қисм. –Тошкент: ТДЮИ, 2009.

бажармаганлиги, ота-оналик ҳуқуқларини суиистеъмол қилганлиги, фарзандликка олинганлар билан шафқатсиз муносабатда бўлганлиги, **сурункали** **алкоголизм** ёки гиёҳвандликка мубтало бўлганлиги оқибатида бекор қилинган бўлса;

❖ ўз зиммасига юклатилган мажбуриятларни бажармаганлиги ёки лозим даражада бажармаганлиги ёхуд ўз ҳуқуқларини суиистеъмол қилганлиги учун васий ёки ҳомий **мажбуриятларини бажаришдан четлаштирилган шахслар**;

❖ қасддан содир этган **жинояти учун** илгари ҳукм қилинган шахслар;

❖ васий ёки ҳомий этиб тайинланишига тўсқинлик қиладиган **касалликларга чалинган шахслар**.

Васий ва ҳомий васийлик ва ҳомийлик муносабатларининг энг фаол ва масъулияти юқори бўлган субъектлари бўлиб ҳисобланади. Айнан васий ва ҳомийлар вояга етмаган, муомалага лаёқатсиз ва муомала лаёқати чекланган фуқаролар, соғлиғининг ҳолатига кўра ҳомийликка муҳтож бўлган вояга етган муомалага лаёқатли фуқароларнинг ҳуқуқлари ва қонуний манфаатларни таъминлаш ва ҳимоя қилишни бевосита амалга оширувчи шахслар сифатида намоён бўладилар.

Ўзбекистон Республикасининг амалдаги қонунчилик нормалари таҳлиliga эътибор берилса, фуқаролик ҳуқуқи субъектлари орасида фақат фуқароларгина, яъни, фақатгина Ўзбекистон Республикаси фуқароси ҳисобланган шахс васий ва ҳомий бўлишлари мумкинлиги қайд этилган. Чунки, васий ва ҳомийлар бевосита вояга етмаганларни тарбиялаш ва уларни моддий таъминлаш, муомалага лаёқатсиз ва муомала лаёқати чекланган фуқароларни ва касаллиги сабабли ёрдамга муҳтожларни парваришлар ва уларга ғамхўрлик кўрсатишни амалга оширадилар.

Ўзбекистон Республикасининг “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Қонуни **21-моддаси иккинчи қисмига** биноан, вояга етган фуқаролар фақат ўз розилигига кўра васий ёки ҳомий этиб тайинланиши мумкин.

Бу қоидадан шу нарса англашиладики, васийлик ва ҳомийликни амалга оширишни мажбурий тарзда юклашга йўл қўйилмайди. Шу сабабли, васий ва ҳомий бўлиш истагида бўлган фуқаро ўз розилигини ариза билан мурожаат этиш йўли билан тасдиқлайди. Бундай аризининг топширилиши талабгорнинг васийлик ва ҳомийлик қилишига розилигини англатади.

Рус олимларидан бири Ю.Усакованинг келтириб ўтишича, замонавий қонунчилик васий (ҳомий) тайинланишининг мажбурий шarti сифатида шахснинг васийлик мажбуриятларини бажаришга розилигини назарда тутди. Фақат хоҳиш-иродани, боланинг ота-онаси ўрнини босиш истагининг эркин ифодаланиши мувафақиятли тарбиянинг асосий омили бўлиши ва бунда ғамхўрлик мажбурлашга асосланиши мумкин эмас. Бироқ, кишилар ўртасида бундай мажбуриятни зиммасига олиш истагида бўлган шахслар кўпчиликни ташкил этмайди ва, одатда, бундай мажбуриятни яқин қариндошлар ўз зиммаларига олган ҳолда бажарадилар⁶.

Яна бир рус ҳуқуқшунос олим Р.В.Товмасыннинг таъкидлашича⁷,

⁶ Ускова Ю.В. Некоторые аспекты и проблемы установления опеки (попечительства) в Российском законодательстве // Научный журнал КубГАУ, 2014. №100(06). – 25 с.

⁷ Товмасын Р.В. Правовое регулирование опеки и попечительства в отношении несовершеннолетних: пробелы и противоречия // Вестник Омского университета. Серия «Право». 2011. - №1 (26). – 139 с.

Ўз-ўзидан равшанки, васий (ҳомий)ни аниқлашда нафақат муайян номзоднинг қонун талабларига формал мос келиши, балки бола ёки васийлик белгиланишига муҳтож бўлган шахснинг манфаатлари ҳам ҳисобга олиниши лозим. Шу сабабли, агар икки ёки ундан ортиқ номзод мавжуд бўлса устуворлик (афзаллик), агар фуқаролик ва оила қонунчилигига зид бўлмаса, яқин шахсга берилиши лозим. Бироқ, васийликдаги ёки ҳомийликдагилар учун бунинг ўзи етарли бўлмайди.

Бошқа бир рус олими О.Ю.Ильинанинг қарашларига кўра⁸, васий ва ҳомийликка номзодни танлаш мезони бўлиб васийликдаги (ҳомийликдаги) шахснинг манфаатлари ҳисобланиши зарур. Бироқ, бу манфаат фуқаролик ва оила қонунчилигига зид бўлмаслиги лозим.

Юқорида таҳлил қилинган олимларнинг фикр-мулоҳазаларига қўшилган ҳолда шуни айтиш лозимки, васий ва ҳомийни танлашда васийликдаги ва ҳомийликдаги шахсларнинг манфаатлари устувор тусга эга бўлиши зарур.

Бундай устуворликнинг қонун нормаларига мос келмаслиги эса, формал талаб бўлиб, бу талабга нисбатан қонунчиликда истиснолар назарда тутилмоғи керак. Сабаби, қонунда формал талабларнинг қатъий белгиланганлиги васийлик ва ҳомийлик белгиланиши зарур бўлган шахслар: вояга етмаганлар ва ғамхўрликка муҳтожларнинг ҳуқуқлари ва манфаатларига путур етказди.

Васий ёки ҳомийнинг фаолияти, амалга оширадиган ишлари, зиммасига олган ҳуқуқ ва мажбуриятлари бевосита вояга етмаганларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини таъминлашга қаратилади. Бунда васий васийлиги остидаги шахснинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини амалга оширишга қаратилган юридик ҳаракатлар билан бирга, ушбу шахснинг манфаатларини таъминлашга оид фактик ҳаракатларни ҳам амалга оширади⁹.

Бу ҳолат Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексининг 32-моддаси 1-қисмидан келиб чиқади. Мазкур нормага кўра, васийлик ва ҳомийлик муомалага лаёқатсиз ёки муомалага тўлиқ лаёқатли бўлмаган фуқароларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини ҳимоя қилиш учун белгиланади¹⁰.

Вояга етмаганларга васийлик ва ҳомийлик уларни тарбиялаш мақсадида ҳам белгиланади. Васийлар ва ҳомийларнинг бунга тегишли ҳуқуқ ва бурчлари қонун ҳужжатлари билан белгиланади. Васийлик ва ҳомийликнинг моҳияти айнан ўз васийлигидаги ва ҳомийлигидаги шахсларнинг ҳуқуқ ва бурчларини ҳимоя қилишни назарда тутати.

Шу сабабдан, васий ва ҳомийларнинг ўз васийлигидаги ва ҳомийлигидаги шахсларнинг ҳуқуқ ва бурчларини ҳимоя қилиш бўйича фаолияти, жумладан, судларда ҳам, бирон ишончнома ёки бошқа махсус ваколат берилишини талаб этмайди. Масалан, муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган шахсларнинг ҳуқуқ ва қонун билан муҳофаза қилинадиган манфаатларини судларда уларнинг қонуний вакиллари

⁸ Ильина О.Ю. Интересы ребенка в семейном праве Российской Федерации. – М.: ОАО ИД «Городец», 2006. – 192 с.

⁹ Ашурова Н.А. Вояга етмаганларнинг фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлардаги иштироки. юрид.фан.номз.дис....Автореф. –Тошкент: 2008.

¹⁰ Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига шарҳ. 1-жилд (биринчи қисм) Адлия вазирлиги. – Тошкент: «Vektor-Press», 2010.

(ота-оналари, фарзандликка олганлар, васийлар, ҳомийлар) ҳимоя қилади.

Ўзбекистон Республикасининг “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Қонуни 7-моддасида васийлик ва ҳомийлик соҳасидаги фаолиятни амалга оширувчи давлат органлари сифатида Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси, Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги, Соғлиқни сақлаш вазирлиги ҳамда маҳаллий давлат ҳокимияти органлари белгиланиши қайд этилган.

Васийлик ва ҳомийлик бўйича фаолият:

туманлар (шаҳарлар) ҳокимликларининг болаларни ҳимоя қилиш шуъбалари томонидан – вояга етмаганларга нисбатан;

туман, шаҳар тиббиёт бирлашмалари томонидан – суд томонидан муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган деб топилган фуқароларга, шунингдек соғлиғининг ҳолатига кўра ҳомийликка муҳтож бўлган вояга етган муомалага лаёқатли фуқароларга нисбатан амалга оширилади;

Маҳаллий давлат ҳокимияти органлари васийлик ва ҳомийлик соҳасидаги фаолиятни ушбу Қонунда ва бошқа қонунчилик ҳужжатларида белгиланган ваколатлар доирасида амалга оширади.

Ўзбекистон Республикасининг консуллик муассасалари Ўзбекистон Республикасидан ташқарида яшайдиган, ота-онасининг қарамоғидан маҳрум бўлган вояга етмаган, муомалага лаёқатсиз ёки муомала лаёқати чекланган Ўзбекистон Республикаси фуқароларига, шунингдек соғлиғининг ҳолатига кўра мустақил равишда ўз ҳуқуқларини амалга ошира олмайдиган ва ўз мажбуриятларини бажара олмайдиган вояга етган Ўзбекистон Республикаси фуқароларига нисбатан қонунчиликда белгиланган тартибда васийлик ёки ҳомийлик белгилаш чора-тадбирларини кўради.

Васийлик ва ҳомийлик органларидан ташқари бошқа юридик ва жисмоний шахсларнинг васийлик ёки ҳомийлик белгиланишига муҳтож бўлган шахсларни аниқлаш ва жойлаштириш бўйича фаолият юритишига йўл қўйилмайди.

Васий ва ҳомий васийлик ёки ҳомийлик остидаги шахс номидан юридик ҳаракатни амалга оширар экан, энг аввало, унинг манфаатларидан келиб чиқиб ҳаракат қилиши лозим. Акс ҳолда у томонидан амалга оширилган ҳаракат қонуний тус касб этмайди. Вояга етмаганлар манфаатларини таъминлашга қаратилган ҳар қандай ҳаракатни амалга оширар экан васий қонунда белгиланган ўз мажбуриятларига риоя қилиши ва ваколатлари доирасидан четга чиқмаслиги лозим.

Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2014 йил 22 сентябрдаги “Васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунини амалга оширишга доир норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни тасдиқлаш ҳақидаги”ги 269-сон қарори билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикасида васийлик ва ҳомийлик тўғрисида”ги Низомда васийлик ва ҳомийлик органларининг ваколатлари, уларнинг вазифалари белгиланган. Бундан ташқари, васийлик ва ҳомийлик органларининг алоҳида функциялари ҳам келтириб ўтилган.

Юқоридаги Низом нормаларига кўра, судлар томонидан болалар тарбияси тўғрисидаги низоларни кўриб чиқишда васийлик ва ҳомийлик органларининг иштирокига оид талаблар мавжуд бўлиб, Оила кодексининг 88-моддасига мувофиқ, суд томонидан болалар тарбияси тўғрисидаги низолар кўриб чиқиладиганда, боланинг ҳимояси учун ким даъво тақдим қилганлигидан қатъи назар, васийлик ва ҳомийлик

органи ишда қатнашишга жалб қилиниши кераклиги белгиланган.

Васийлик ва ҳомийлик вазифалари бепул бажарилади. Васий ва ҳомий ўз васийлиги ёки ҳомийлигидаги шахсга таъминот беришга мажбур эмас.

Васий ва ҳомийнинг ўз васийлиги ёки ҳомийлигидаги шахснинг таъминоти учун қилган харажатлари қонун ҳужжатларида белгиланган тартибда мазкур шахснинг маблағи ҳисобидан қопланади, бу маблағ етарли бўлмаган тақдирда эса, унинг таъминоти учун васийлик ва ҳомийлик органлари нафақа тайинлаши мумкин. Соғлиғининг ёмонлиги сабабли ҳомий белгиланишига муҳтож бўлган вояга етган шахснинг ҳомийси ўз ҳомийлигидаги шахс талаби билан ҳомийлик мажбуриятидан озод қилиниши лозим. Бундай ҳолда васийлик ва ҳомийлик органлари ҳомий тайинланишига муҳтож шахснинг розилиги билан унга бошқа шахсни ҳомий этиб тайинлаши мумкин. Умуман олганда, васий ва ҳомийлар ўзлари амалга оширган фаолияти юзасидан васийлик ва ҳомийлик органлари олдида масъул ҳисобланадилар. Улар тузган битим ва шартномалар агар васийлик ёки ҳомийлик остидаги шахсларнинг манфаатлари бузилган бўлса, кейинчалик ҳақиқий эмас, деб топилиши мумкин.

Васийлик ва ҳомийлик бўйича фаолият Янги Ўзбекистон шароитида ижтимоий адолат ва инсонпарварлик принципларини амалга оширишнинг муҳим йўналишларидан биридир. Ушбу тизимни янада ривожлантириш учун қуйидаги илмий таклифларни илгари суриш мумкин:

биринчидан, васийлик ва ҳомийлик фаолиятини ҳуқуқий тартибга солувчи ҳужжатларни халқаро стандартларга мувофиқлаштириш чора-тадбирларини янги босқичга олиб чиқиш;

иккинчидан, электрон платформалар орқали васийлик ва ҳомийлик фаолиятини назорат қилишни такомиллаштириш;

учинчидан, васийлик ва ҳомийлик бўйича мутахассисларни тайёрлаш учун махсус таълим дастурларини жорий қилиш;

тўртинчидан, маҳалла ва жамоат ташкилотларининг ушбу соҳадаги иштироки ва ҳамкорлигини кучайтириш;

бешинчидан, жамиятда васийлик ва ҳомийлик маданиятини тарғиб қилиш учун медиа ва ижтимоий тармоқлардан самарали фойдаланиш.

Хулоса ўрнида шуни айтиш мумкинки, янги Ўзбекистонда васийлик ва ҳомийлик институтини ривожлантиришу соҳадаги ишларни ҳар томонлама ва сифатли амалга оширилишини таъминлаш, вояга етмаган болаларнинг ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини ҳимоя қилиш соҳасида васийлик ва ҳомийлик органлари фаолиятини тубдан такомиллаштириш зарурати тобора ортиб бормоқда.

Васийлик ва ҳомийлик органлари томонидан васийлар ва ҳомийлар фаолияти устидан етарли даражада мониторинг мавжуд эмаслигини алоҳида қайд этиб ўтиш жоиз. Шу боис, қонунчиликка васийлик ва ҳомийликнинг ҳуқуқ ва мажбуриятларини, уларнинг вазифаларини такомиллаштириш бўйича мазкур соҳага доир қонунчилик ҳужжатларида белгиланган нормаларга ўзгартириш ва қўшимчалар киритиш мақсадга мувофиқ бўлиб ҳисобланади.

References:

1. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 01.05.2023 й., 03/23/837/0241-сон;
2. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 21.04.2021 й., 03/21/683/0375-сон, 22.10.2021 й., 03/21/723/0983-сон; 12.04.2023 й., 03/23/829/0208-сон;
3. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 15.03.2023 й., 03/23/823/0150-сон; 12.04.2023 й., 03/23/829/0208-сон;
4. Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 12.04.2023 й., 03/23/829/0208-сон; 08.05.2023 й., 03/23/838/0257-сон;
5. Зокиров И.Б. Фуқаролик ҳуқуқи. I-қисм. –Тошкент: ТДЮИ, 2009;
6. Ускова Ю.В. Некоторые аспекты и проблемы установления опеки (попечительства) в Российском законодательстве // Научный журнал КубГАУ, 2014. №100(06). – 25 с;
7. Товмсян Р.В. Правовое регулирование опеки и попечительства в отношении несовершеннолетних: пробелы и противоречия // Вестник Омского университета. Серия «Право». 2011. - №1 (26). – 139 с;
8. Ильина О.Ю. Интересы ребенка в семейном праве Российской Федерации. – М.: ОАО ИД «Городец», 2006. – 192 с;
9. Ашурова Н.А. Вояга етмаганларнинг фуқаролик-ҳуқуқий муносабатлардаги иштироки. юрид.фан.номз.дис....Автореф. –Тошкент: 2008;
10. Ўзбекистон Республикаси Фуқаролик кодексига шарҳ. 1-жилд (биринчи қисм) Адлия вазирлиги. –Тошкент: «Vektor-Press», 2010.